

ТМ	Г. XXX	Бр. 1	Стр. 119 - 124	Ниш	јануар - март	2006.
----	--------	-------	----------------	-----	---------------	-------

Реч са промоције
Примљено: 05.12.2005.

Милорад Божић

ЕКОНОМИЈА – ПРЕПОРУКЕ ЗА БУДУЋНОСТ*

Већ приликом првог листања (упознавања) са садржајем обимне студије Зорана Видојевића, јасно је препознатљив његов *мултидисциплинарни приступ глобализацији* једном од најзначајнијих трендова савремене епохе. Ваљда се она једино тако може објаснити, разумети и схватити њени узроци и последице. У анализи генезе, садржаја, токова и последица глобализације, аутор указује на њене економске, технолошке, политичке и културне димензије. То је једино исправан приступ једног социолога који истраживањем жели да објасни појаве и процесе који су пред нама, а који у великој мери одређују будућност света. У самом старту истраживања и постављања структуре студије, полази се од међусобно условљених појава и процеса које глобализација у себи садржи. Оно што се дешава у сфери економије и технолошког развоја у светским размерама, снажно и мултипликативно делује на политику и културу али и обрнуто: промене у политици и култури додатно подстичу те процесе у материјалној основи друштва.

У основи глобализације стоји *квантитативно и квалитативно повезивање света у различитим областима друштвеног живота*. Оно је највидљивије у области економије у којој се најочигледније уочавају њене позитивне и негативне стране. Економски процеси глобализације снажно делују на друге области друштвеног живота, условљавајући и промене положаја човека у друштву. Процес ширења тога повезивања траје од давнина, са знатним убрзањем последњих деценија. Дошли смо у фазу када свет *"никада у историји није био унутар себе тако међузависан као што је то у садашњој епохи"*. Та међузависност света, по мишљењу аутора, носи са собом бројне противуречности економског и друштвеног карактера. Њихова идентификација и активно деловање на њих веома су значајни за садашњост али и будућност света.

"Срж глобализације јесте интеграција капитала, његово кретање у светским размерама. Никада капитал није био моћнији него што је у садашњој епохи." Његова концентрација, мобилност и увећање одвијају се у светским размерама. Основ за то чини развој нових технологија и примена нових знања. Све то тражи широко тржиште јер националне и регионалне

* Слово на промоцији књиге Зорана Видојевића *Куда води глобализација?* (ИП "Филип Вишњић"/Институт друштвених наука, Београд, 2005), одржаној на Филозофском факултету, Ниш, 02. 12. 2005

границе не обезбеђују оне ефекте које капитал подразумева у условима глобализације. Ту је зачетак процеса савременог преуређења света, стварања његове нове организационе структуре и нових правила понашања и функционисања на глобалном плану. На јединству капитала, модерних технологија, знања и слободном тржишту, веома брзо расте моћ од давнина моћног Запада у коме су ти економски ресурси у највећој мери сконцентрисани. Та концентрација отвара питање ко су данас актери глобализације и ко из ње извлачи највећу корист? Свакако да је то та група економски најразвијенијих земаља, или, како аутор каже: *"највећи део света није учесник глобализације"*. Остатак света изван Запада представља њен објекат јер је у њему мало светског капитала и знања. Очигледно, да тај "већи део света" није у позицији да убира њене највеће економске плодове, он се мора задовољити остацима. Ту лежи и извор савремених економских неједнакости у свету са бројним социјалним и политичким импликацијама.

*Приоритети у процесу глобализације су на страни капитала: његових власника и политичких савезника. Главни добитници у том процесу јесу "земље које су њени кључни (видљиви) протагонисти, припаднице групе седам најразвијенијих у свету". Губитници у њему су најнеразвијенији и најсиромашнији. Посебно њих 20% који располажу са 1,1% светског богатства (подаци нобеловца Џ. Стиглица). Профит одлази онима који су најразвијенији. Процеси транзиције у великом делу света, у коме се руши један а изграђује други економски и политички систем примерен тржишном систему привређивања и грађанској демократији, додатно продубљује глобалне односе између богатих и сиромашних. Тај део света са својим скромним потенцијалима у капиталу и примењеном знању, није у стању да игра равнотравну утакмицу са развијеним делом света, па је и сам ближи сиромаштанијем него богатим његовом делу. Имали процес продубљивања разлика између богатих и сиромашних у светским размерама краја, или је он неминован са нужним питањем: *докле то продубљивање може да иде и са каквим последицама у скорој будућности?**

У вези са тим аутор, с правом, поставља питање *"шта чини остатак (заправо, три четвртине света) да не буде у положају у коме се већ дуго налази, почев од заснивања одговарајуће политике развоја до осмишљавања отпора таквој политици еклузивног "клуба" најмоћнијих и најразвијенијих земаља"*? Да са наше стране додамо: *да ли још увек није касно за равномернију и правичнију расподелу економских ефектата глобализације зарад будућности света, јер управо у неједнакостима глобалне расподеле у свету налазе се потенцијални извори сукоба и криза који могу да угорзе његову будућност?*

У организацији и функционисању економског живота у савременом свету (свету глобализације), две су ствари врло битне: *постојање и развој мултинационалних компанија и либерализација међународних економских односа* (посебно, спољне трговине). Обе изражавају бит глобализације без којих капитал не би могао да оствари своје интересе и своју моћ.

"Мултинационалне, наднационалне и планетарне корпорације", аутор убраја у видљиве субјекте глобализације у којима се одвија *"светска репродукција капитала"*. Оне представљају својеврстан облик савремене центрације и централизације капитала и производње у светским размерама. Као такве оне су значајан генератор раста и развоја производње, при-

мене и ширења нових технологија и ширења и развоја светског тржишта. Неспоран је њихов допринос развоју светске економије последњих деценија. Али, развој економије, економски интереси и политичка моћ немају међусобно чврсто дефинисане границе. Раст економске моћи условљава жељу за овладавањем политичком влашћу и обрнуто, политичка моћ има наглашене интересе за ширењем економске моћи.

Оне су у процесу глобализације њен видљиви субјект који има значајно место у њему, који често преузима улогу држава у међународним односима или постаје њихов врло значајан инструмент у тим односима. Самостално, или у сарадњи са развијеним државама, оне остварују своје стратешке интересе. У корпусу тих интереса можемо посебно поменути: *"овладавање светским тржиштем, контрола природних и људских ресурса; ширење и учвршћивање доминације која је увек економска, политичка, војна и информативна"*.

Аутор, с правом, поставља питање: *докле сеже моћ мултинационалних компанија?* Са наше стране можемо то допунити потпитањем: нису ли оне већ данас, а сутра сигурно још више, субјект политичких и војних односа у свету; неће ли њихове жеље за политичком влашћу бити још веће; каква ће њихова улога бити у будућој политичкој организацији света?

Интересе светског капитала и моћ мултинационалних компанија у процесу глобализације, могуће је остварити само на *слободном светском тржишту*. Захтеви за либерализацијом светске трговине могу бити сасвим разумљиви ако се имају у виду њихови интереси и моћ. Државне и регионалне границе и економско-политичке препреке – у функцији заштите националних и регионалних економских интереса, непожељне су у процесу глобализације какву данас имамо. Ширење тржишта и либерализација трговине подстицајно делују на производњу и на развој светске економије. Али на том *"слободном тржишту"* *"равноправно"* се сусрећу они који имају капитал, модерну технологију и организацију, високу продуктивност и они који свега тога немају, али имају интерес и потребу да сами себе заштите, да себи обезбеде просперитет и бољу будућност. Да ли ту има равноправности и фер утакмице? Сигурно да је нема. Апсолутно је доминантна позиција мултинационалних компанија које на том тржишту остварују своје интересе не водећи рачуна о социјалним и економским интересима националних држава и региона. По правилу они су углавном немоћни да стану у одбрану својих интереса у тим односима, управо због свог економског сиромаштва које не чини добру основу њихове политичке моћи на међународном плану. Међународне организације и институције требало би да ублаже различитост позиција субјеката на светском тржишту и у развоју светске економије. Међутим, и у њима самима често преовладава интерес развијених и интерес немале светске бирократије, па је њихова активност често без нарочитих ефеката у одбрани позиција неразвијених и сиромашних у свету.

У посебном поглављу књиге аутор се бави *проблемима транзиције у Србији и путевима њеног укључивања у процес глобализације*. Његови налази и оцене о економском, политичком и културном животу у Србији – у светлу глобализације, чврсто су аналитички утемељени и, као такви, могу представљати образац за активност наше политичке и економске елите у даљем вођењу процеса транзиције и укључивања у процес глобализације.

Полазни став у тој анализи јесте *да је Србија "губитник у процесу глобализације и њена жртва"*. Поред оних економских проблема које су имале све земље у процесу транзиције, Србија је у новије време имала и оружану агресију на своју територију (НАТО бомбардовање 1999. године), и два периода међународне блокаде своје привреде и комуникација са светом (у периоду 1992–1995. и 1998–2000). Срж њених привредних реформи огледа се у неолибералистичком концепту економије, тоталној и неефикасној приватизацији, непотребно брзој и неосмишљеној политици економског отварања према свету у периоду после 2000. године; занемаривању великих социјалних разлика у друштву (њиховом продубљивању) и некритичком односу према захтевима Међународног монетарног фонда и других међународних организација. Зато је данас Србија међу оним земљама из групе земаља у транзицији које економски и политички највише заостају и највише трпе негативне последице процеса глобализације. Свој допринос томе даје и неспособност управљаћких елита Србије да стабилизују политички и привредни поредак, покрену економски и технолошки развој, афирмишу културу рада и стваралашта.

Израз из садашњег стања у Србији, по аутору, јесте њено неизбежно укључивање у процес глобализације. Тај процес мора бити стратегијски утемељен и чврсто заснован на економским и социјалним реалностима, јер "глобализација је закорачила у Србију, али Србија није (осим у занемарљивој мери) закорачила у глобализацију".

Аутор у књизи даје *модалитете, приоритете и путеве укључивања Србије у процес глобализације*. Као најзначајније истиче:

1. *консолидацију Србије као државе* и, у вези с тим, утемељење владавине права у тој држави и друштву;

2. *промену типа управљачких елита*. Пре свега, неопходно је уклањање из управљачких структура њених криминогених делова. То је могуће извршити судским и јавним демократским процедурама. Томе треба додати радикалан заокрет у политици образовања кадрова за "прикључак са светским токовима". Услов за то је вишеструко повећање *улагања у образовање*;

3. *целисходно укључивање Србије у процес глобализације претпоставља осмишљену, научно засновану дугорочну и етапну стратегију њеног развоја*;

4. *развој партиципативне демократије и институционализација социјалног дијалога и споразума*;

5. *за укључивање Србије у глобализацију од посебног значаја јесте регионално повезивање и њено приступање евроинтеграцијама*. У томе регионално повезивање (економско, политичко и културно) на Балкану, и шире у окружењу, у интересу је Србије али и свих других балканских народа и држава. Оно је и у функцији *"историјски нужног"* њиховог повезивања са Западом;

6. *када је у питању повезивање Србије са Западом, аутор даје предност повезивању са Европском унијом и уопште са земљама западне Европе*. Глобало Унија је економски мање ефикасна у односу на економску ефикасност Сједињених Америчких Држава, али концепт социјалне државе који се развија у Европи, културне, историјске и друге везе Србије са европским државама даје предност њеном повезивању са европским делом Запада;

7. поред унапређења регионалне сарадње и повезивања са балканским окружењем и Европском унијом у процесу глобализације, *Србија има стратешке интересе за развој сарадње и повезивање са Русијом и другим источно-европским земљама*. Ти интереси су економски, политички, историјски и други. Посебно, имајући у виду да и Русија ради на развоју виших облика сарадње и повезивања са Европском унијом.

8. на крају овог дела, аутор поставља питање: *шта Србија добија повезивањем и приступањем Европској унији? У најкраћем, то су: прекид циклуса балканских ратова за проширење територија и стварање нових држава; успостављање владавине права и цивилизацијских правила у Србији и њеном окружењу; коришћење искустава развијених европских држава у свим областима друштвеног живота, у својој пракси; спречавање сепаратистичких процеса у данашњој Србији и сл.* Лоша страна укључивања Србије у Европску унију, по аутору, *јесте очекивани њен неповољан економски положај у Европској унији*, као израз њене неразвијености. Уз прихватање тих оцена и ставова, могли бисмо са своје стране да додамо да: ако Србија уласком у Европску унију добије политичку и правну стабилност, бољу организацију државе и привреде и већи степен спољне и унутрашње стабилности, *то је сасвим добра основа за њен будући бржи економски развој*. Она тек тада може из *статуса губитника да пређе у статус добитника у процесу транзиције*. Колико ће времена бити потребно за то, зависи, пре свега, од нас самих да препознамо своје интересе и да добијемо управљачку елиту која је кадра да се за то избори.

У завршном делу студије аутор истиче да *"глобализацијској еуфорији нема места, као што нема места ни паничном страху од глобализације"*. Она је објективан историјски процес који садржи елементе *"историјске приноде"*. Она се заснива на брзом технолошком развоју, светским токовима капитала, роба, знања, људи и информација. Неприхватање тих процеса од било кога унапред је осуђено на неуспех. Економска будућност сваке земље и региона у великој мери ће зависити од њихове способности да се у тај процес сами укључе и на тај начин искористе све позитивне стране глобализације. У супротном, ако њихова активност у том правцу изостане, или не буде довољно осмишљена и брза, прети им опасност од тога да им глобализација донесе економско заостајање и сиромаштво.

Прилаз и приступ неразвијених земаља тим процесима (укључујући и земље у транзицији), *треба да буду етапни и засновани на њиховим стратегијама развоја*. *"Успешна стратегија друштвеног (посебно, економског Б. М.) развоја у ери глобализације јесте комбинација прилагођавања магистралним трендовима технолошког, економског, и демократског преображаја, чувања државног суверенитета..."*, закључује аутор.

Као што је у почетку речено, по садржају и другим елементима, ово је мултидисциплинарна студија процеса глобализације. Из угла економије, представља *садржајно комплексну и научно утемељену анализу економских токова који чине срж глобализације*. Као њена надградња, у студији се истражују други аспекти глобализације: политички, културолошки, међународни и др. У њој се истражују односи између економских токова и промена у политици и целој друштвеној надградњи као и обрнуто, утицај промена у надградњи на економске токове и односе на глобалном, регионалном и др-

жавном плану. Резултати тих истраживања су и препоруке за будућност, и то научне и практичне природе.

Студија Зорана Видојевића "Куда води глобализација" представља комплексан и научно утемељен поглед на глобализацију као епохални процес, која по резултатима *представља вредно дело наше савремене литературе из области друштвених наука*. Читаће је социолози, политиколози, економисти, правници, дипломате, државници и други интелектуалци. Економисти ће у њој наћи много тога о економској страни глобализације, што неће моћи да нађу у класичној економској литератури. Ова студија у наредним годинама и деценијама биће незаобилазна литература свим аналитичарима глобализације.